

Agnieszka Biernacka
Uniwersytet Warszawski

Ricardo-María Jiménez Yáñez: *Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas*. Cizur Menor: Aranzadi. 2016. 228 stron. ISBN 978-84-9099-730-7

Książka pt. „Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas” jest podręcznikiem poprawnego pisania tekstów prawnych w języku hiszpańskim. Z tego względu autor publikacji – dr Ricardo-María Jiménez Yáñez, związany z Wydziałem Prawa na Universitat Internacional de Catalunya – uznaje, że docelowymi czytelnikami tego kursu, jak konsekwentnie nazywa swoją książkę, powinni być prawnicy, a także sekretarze sądowi i inne osoby związane zawodowo z wymiarem sprawiedliwości, do obowiązków których należy m.in. sporządzanie pism i dokumentów.

Konieczność powstania tej pozycji autor uzasadnia we wstępie („Introducción”, s. 17-18). Przede wszystkim twierdzi, że język używany przez prawników hiszpańskich jest zawły i niezrozumiały dla adresatów wszelkiego rodzaju pism; powołuje się przy tym na cytaty z artykułu prasowego Juana Carlosa Arce z 11 lutego 2011 r. pt. „El lenguaje judicial” („Język sądowy”¹) w dzienniku „Razón”, zgodnie z którym, czytając pismo sądowe, adresat nie wie, „czy wsadzają go do więzienia, czy otrzymał spadek” (s. 17). Po drugie, prawnicy powinni doskonalić umiejętność pisania, ponieważ od treści sporządzanych przez nich dokumentów zależą losy ich klientów. Po trzecie, poprawnie i zrozumiale zredagowane pismo wzbudza podziw środowiska. Ponadto, autor recenzowanej publikacji porównuje pisma sporządzane przez hiszpańskich i włoskich prawników, przy czym ci ostatni stawiani są za wzór precyzyjnego i „eleganckiego” (s. 17) formułowania myśli.

Książka składa się z dziewięciu rozdziałów, które są obudowane zarówno segmentami poprzedzającymi (takimi jak uwagi wstępne, informacje o struk-

¹ Wszystkie cytaty – w tłumaczeniu autorki recenzji.

turze książki oraz prolog), jak i następującymi po nich (są to: spis skrótowców, bibliografia, klucz do ćwiczeń oraz indeks wyrazów wchodzących w skład wyrażen prawnych).

W uwagach wstępnych („Planteamiento preliminar”, s. 19-23), autor przedstawia podstawy teoretyczne kursu, czyli klasyfikację poziomów języka zaproponowaną przez Eugenio Coseriu (1957), rozwinętą następnie przez Ramona Gonzaleza Ruiza (2002) i Oscara Louredę (2007), zgodnie z którą „umiejętność wysławiania się” (s.19) ma charakter uniwersalny (*universal*), ponieważ jest wspólną kompetencją wszystkich ludzi; historyczny (*histórico*), ze względu na stosowanie przez autorów wypowiedzi konkretnego języka; oraz tekstowy (*textual*), ponieważ służy tworzeniu określonych tekstów, przez konkretne osoby, i w danym kontekście. Każdemu z tych poziomów przypisana jest odpowiednio: elokwencja, rozumiana jako umiejętność logicznego, spójnego i odpowiedniego wyrażania; znajomość określonego języka; ekspresja, czyli umiejętność wypowiadania danego tekstu w określonych warunkach (s. 20). Autor recenzowanej publikacji zwraca uwagę na szczególne znaczenie tych umiejętności dla autorów tekstów o tematyce prawniczej, ponieważ język tych wypowiedzi jest „tajemniczy, tajemny i trudny”, a przy tym „specjalistyczny, naukowy i argumentacyjny” (s. 21).

W kolejnej części publikacji („Organización del curso”, s. 25), składającej się z zaledwie jednego akapitu, zarysowana jest struktura kursu; autor zapowiada, że w ramach każdego rozdziału (od 1. do 5.) – treściom teoretycznym towarzyszą ćwiczenia umożliwiające utrwalenie zdobytej wiedzy, natomiast rozdziały od 6. do 9. zawierają ćwiczenia dodatkowe, podsumowujące i sprawdzające wszystkie zdobyte i doskonalone umiejętności.

W prologu („Prólogo del libro «Escribir Bien es de Justicia»”, s. 27-28), którego autorem jest Prof. Luis María Cazorla Prieto, specjalista w zakresie prawa finansowego i podatkowego na Uniwersytecie Rey Juan Carlos w Madrycie, podkreśla się walory dydaktyczne recenzowanej publikacji wypełniające lukę w kształceniu przyszłych hiszpańskich prawników, którzy w trakcie studiów nie poznają języka prawnego i prawniczego, czego konsekwencją jest brak umiejętności poprawnego pisanie tekstów.

Rozdział pierwszy („Métodos de generación de ideas”, s. 29-33) jest omówieniem wstępnej fazy powstawania tekstu polegającej na zapisywaniu pomysłów. Autor podaje kilka technik pomocnych na tym etapie, tj.: zapisywanie luźnych myśli, stawianie pytań, a także rozrysowywanie tekstu na schematach: w kształcie róży wiatrów (gdzie każda informacja pokrywa się z konkretnym kierunkiem), siedmioramiennej gwiazdy (na ramionach której zapisywane są infor-

macje odpowiadające na kolejne pytania: kto?, co?, kiedy?, gdzie?, jak?, dlaczego? oraz w jakim celu?), a także w postaci prostopadłościanu (który umożliwia rozwinięcie sześciu aspektów tworzenia tekstu, wyrażonych w trybie rozkazującym: opisz, powiąż, przeanalizuj, zastosuj, uargumentuj, porównaj). Omawiany rozdział ma charakter wstępny i ogólny; wydaje się, że porady w nim zawarte są przydatne do pisania wszelkich tekstów, o dowolnej tematyce, zarówno ogólnych, beletrystycznych, jak i specjalistycznych.

W rozdziale drugim („Lenguaje sencillo y claro”, s. 35-47) omawiane są zagadnienia, które są według autora – powołującego się na Raport Komisji ds. modernizacji języka prawniczego wydany przez hiszpańskie Ministerstwo Sprawiedliwości w 2011 r. – składowymi klarownego tekstu prawniczego. Wśród tych zagadnień na pierwszym miejscu wymieniona jest długość zdań w hiszpańskich tekstach prawniczych; autor stwierdza, że przez swoją objętość równą nawet dziesięciu wersom i więcej, uniemożliwiają one czytelnikowi śledzenie logicznego ciągu myśli, a przy tym same tę logikę tracą – głównie poprzez fakt, że są to zdania wielokrotnie złożone podrzędnie, w których naruszono zasady interpunkcji (s. 35). Poza tym, autor zwraca uwagę na konieczność logicznego uporządkowania zdań w ramach akapitu, który powinien zawierać jedną spójną myśl. Ponadto autor przypomina o przestrzeganiu zasady wyraźnego rozdziału języka mówionego od języka pisanego; w tekście specjalistycznym nie powinny występować m.in. znaczniki dyskursu, charakterystyczne dla wypowiedzi ustnych. Oprócz uwag ogólnych, które można stosować również w tworzeniu tekstów w innym języku niż hiszpański, autor poświęca sporo miejsca na omówienie zagadnień specyficznych dla tego języka. Zaleca zatem rezygnację z przysłówków tworzonych za pomocą sufiksu *-mente* na rzecz innych części mowy lub zwrotów o identycznym znaczeniu (m.in. *además* zamiast *adicionalmente* <ponadto>; *por entero*, *por completo* zamiast *completamente* <całkowicie>, s. 39), używanie strony czynnej zamiast strony biernej, jak również rozważne korzystanie ze znaczników dyskursu, których klasyfikację wraz z przykładami autor podaje w obszernej tabeli. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału jest zwięzłe przekazanie wiedzy dotyczącej składni języka hiszpańskiego, dokładne omówienie przytaczanych przykładów, a także ćwiczenia, które z dydaktycznego punktu widzenia stanowią cenne uzupełnienie treści.

Rozdział trzeci („Lenguaje preciso”, s. 49-68) poświęcony jest zagadnieniu wpływającym na precyzyjne pisemne wyrażanie myśli w języku hiszpańskim. Po pierwsze, autor zaleca rezygnację z powtórzeń tych samych wyrazów i stosowanie synonimów (np. zamiast czasownika *realizar* proponuje *ejecutar*, *cumplir*, *efectuar* <realizować, wykonywać>, s. 49). Po drugie, przestrzega przed

redundancją anaforyczną, która w hiszpańskim języku prawniczym przejawia się używaniem form *el mismo* oraz *la misma*, a która powinna być eliminowana (np. *Fue registrado el coche y sus ocupantes* <Zarejestrowano samochód i jego użytkowników> zamiast *Fue registrado el coche y los ocupantes del mismo* <Zarejestrowano samochód i użytkowników tegoż>, s. 51). Po trzecie, autor zaleca stosowanie krótkich form rzeczowników zamiast ich dłuższych odpowiedników (np. *problema* zamiast *problemática* <problem>, *final* zamiast *finalización* <zakończenie>, *conflicto* zamiast *conflictividad* <konflikt>); proponuje używanie przyimków zamiast wyrażen przyimkowych (np. *según* zamiast *a juicio de* <według>, s. 55); sugeruje stosowanie składni czasownikowej zamiast rzeczownikowej (*propuso anular* zamiast *propuso la anulación* <postanowił unieważnić>, s. 55); a także zachęca do zastępowania czasowników polisemicznych (*hacer*, *tener*, *ser* <robić, mieć, być>, s. 56) innymi czasownikami, niosącymi za sobą konkretne znaczenie (*goza de buena salud* <cieszy się dobrym zdrowiem> zamiast *tiene buena salud* <ma dobre zdrowie>, s. 57). Najmocniejszą stroną niniejszego rozdziału są jego dwie ostatnie części: glosariusz typowych połączeń wyrazowych (s. 59-65) oraz mini-słownik wyrazów kłopotliwych ze względu na przypisywanie im mylnych znaczeń (s. 65-68). Obydwie te części są dla polskiego czytelnika – niestety pozbawionego jak dotąd rzetelnych pozycji słownikowych tego typu – źródłem wiedzy na temat tworzenia wyrażen i precyzyjnego doboru słów. Z tej perspektywy szczególnie ważny jest glosariusz typowych połączeń wyrazowych (rzeczowników z czasownikami), których znajomość jest warunkiem swobodnego wyrażania myśli. Przystępna jest forma, w jakiej glosariusz jest sporządzony: każde hasło jest obudowane zdaniem, np. *Un gasto, una compra se efectúa, se realiza, se lleva a cabo*, gdzie tłustym drukiem zaznaczone są wyrazy, do których dołączone są czasowniki; z tego zdania można się dowiedzieć, że <Wydatek, zakup się realizuje; wydatku, zakupu się dokonuje>, s. 64). Zauważalne są jednak pewne wady: spis nie jest alfabetyczny, sprawia wrażenie listy przypadkowo dobranych wyrazów stosowanych w tekstach prawnych i prawniczych; jest to spis bardzo krótki, będący raczej przykładową listą, bodźcem dla czytelnika do dalszych poszukiwań, uciążliwym na właściwe dobieranie połączeń wyrazowych; wreszcie, autor w przypisie stwierdza, że listę tę stworzył dr Guillermo Benlloch Petit, jednak brak jest odwołania do konkretnej publikacji, również nie można się jej doszukać w bibliografii. Z kolei dokładne odwołanie bibliograficzne znajduje się już na początku kolejnej części poświęconej doborowi słów, a dodatkowo spis ten jest alfabetyczny, co znacznie ułatwia poruszanie się po nim; szkoda, że jest wyjątkowo krótki – zawiera jedynie wybór 19 wyrazów, wśród których jednak można znaleźć wyrazy sprawiające kłopot tłumaczom; np. opi-

sany jest przymiotnik *bimensual*, czyli wypadający dwa razy w miesiącu, a nie co dwa miesiące – w tym przypadku należałoby użyć przymiotnika *bimestral*, s. 65). Ogólnie, wiedza na temat słownictwa i słowotwórstwa przedstawiona w rozdziale trzecim jest pomocna dla polskiego czytelnika, choć z pewnością niektóre zalecenia mogą być problematyczne dla tłumaczy przysięgłych i specjalistycznych języka hiszpańskiego zobowiązanych do precyzyjnego przekładania tekstów. Wydaje się, że rekomendowane w omawianej publikacji stosowanie synonimów może prowadzić do beletryzacji tekstów tłumaczonych z języka hiszpańskiego na język polski w wyniku poszukiwania przez autorów przekładu równie szerokiego wyboru synonimów w języku docelowym.

Rozdział czwarty („Lenguaje correcto”, s. 69-107) traktuje o szeroko rozumianej poprawności językowej. Na początku porusza takie zagadnienia ortografii i interpunkcji języka hiszpańskiego, jak: pisownia wielką literą, akcent graficzny, użycie rodzajników, stosowanie rzeczowników odsłownych (*gerundio*) i bezokoliczników, a także interpunkcja, gdzie ważnym dla polskiego czytelnika punktem jest omówienie cudzysłówów, które w języku hiszpańskim mają różne przedstawienia graficzne, przy czym najbardziej popularną formą są szewrony (*comillas españolas* – « »), których użycie jest równoważne z użyciem w języku polskim cudzysłowu apostrofowego („ ”), o czym tłumacze zapominają. Następnie autor omawia problem nadużywania anglicyzmów (którym poświęcone jest również miejsce w rozdziale siódmym i dziewiątym), aby przejść do kwestii gramatycznych, takich jak uzgadnianie formy podmiotu i orzeczenia. Ostatnim punktem w dyskusji nad poprawnością językową jest zagadnienie żywo dyskutowane w odniesieniu bodaj do każdego języka – ze względu na walkę z dyskryminacją kobiet, „również w języku administracji i prawa” (s. 105) – jakim jest tworzenie form żeńskich od istniejących form męskich rzeczowników. Należy podkreślić, że wszystkie przytaczane w niniejszym rozdziale reguły uwzględniają reformę ortograficzną języka hiszpańskiego z 2010 r., są zatem aktualną wykładnią poprawności językowej.

Rozdział piąty („Lenguaje argumentativo”, s. 109-159) jest poświęcony językowi argumentacyjnemu, który w tekstach prawa odgrywa ważną rolę: służy przedstawieniu poglądów, wskazaniu ich uzasadnienia oraz przekonaniu adresata tekstu do tych racji. Autor wskazuje na fakt, że w tekstach pisanych bardziej niż w wypowiedziach ustnych doceniana jest „gęstość argumentacji” w oparciu o precyzyjne stosowanie pojęć (s. 109), a ponadto podkreśla, że argumentacja prawnicza różni się od argumentacji retorycznej i argumentacji dialektycznej (s. 110). Choć tytuł rozdziału sugeruje, że traktuje on o języku argumentacyjnym, a recenzowana publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla osób

zawodowo związanych z prawem, autor przechodzi do zagadnień argumentacji prawniczej (s. 149-159, w tym jedno ćwiczenie) dopiero po ponad trzydziesto-stronicowym wykładzie na temat argumentacji retorycznej. Być może taka była intencja autora, zgodnie z którą postanowił on umieścić informacje dotyczące argumentacji prawniczej w kontekście retoryki, jednak w konsekwencji czytelnik wynosi obszerną wiedzę na temat argumentacji w ogóle, w dalszym ciągu mając niedosyt informacji o argumentacji prawniczej. Mimo tego zarzutu, należy stwierdzić, że niniejszy rozdział doskonale wpisuje się w zawartość merytoryczną rozdziałów poprzedzających.

Rozdział szósty („Ejercicios adicionales”, s. 161-164) zawiera ćwiczenia polegające na znalezieniu i poprawieniu błędów – ortograficznych, gramatycznych i stylistycznych – w tekstach prawniczych będących fragmentami pism, wyroków i aktów prawnych. Doceniając wartości dydaktyczne materiału zawartego w omawianym rozdziale, należy zadać pytanie o celowość wyizolowania ćwiczeń właśnie w tej części publikacji, czyli przed rozdziałami, które wnoszą nową wiedzę, pomocną w wykonaniu tych ćwiczeń.

Rozdział siódmy, obejmujący jedną stronę („Escribe con estilo”, s. 165) jest w zasadzie dwunastopunktową listą rad – dotyczących stylistyki tekstów i w pewnym stopniu podsumowującą treść rozdziałów poprzedzających – wśród których znajdują się m.in.: struktura tekstu (podział na akapity i zasada jednej myśli wyrażonej w jednym akapicie), preferowanie zdań krótkich nad długie, stosowanie znaczników dyskursu, eliminowanie nieistotnych wyrazów, używanie strony czynnej przy jednoczesnym ograniczeniu stosowania strony biernej, poprawna interpunkcja, szczytywanie własnego tekstu, unikanie archaizmów, neologizmów i innych wyrazów, które nie są akceptowane przez słownik *Real Academia Española*, a także anglicyzmów, jeżeli w języku hiszpańskim istnieją ich odpowiedniki. Przystępna forma – czytelne wypunktowanie porad dotyczących poprawnego stylu redagowanych tekstów – nie zacierza wrażenia, że materiał ten powinien być umieszczony jeszcze przed rozdziałem szóstym, być może nie jako oddzielna jednostka, a np. podsumowanie rozdziału trzeciego.

Rozdział ósmy („Revisión”, s. 167-171) ma charakter powtórzeniowy materiału dydaktycznego zaprezentowanego w książce i składa się z testu, który, zgodnie z informacją w przypisie, jest również dostępny on-line oraz z krótkiego omówienia technik sprawdzania tekstów. Myli się ten, kto sądzi, że test dotyczy zagadnień merytorycznych omawianych we wcześniejszych rozdziałach, dotyczących np. gramatyki, interpunkcji czy leksyki; test jest raczej listą kontrolną czy też quizem wielokrotnego wyboru służącym określeniu przez potencjalnego autora tekstu, czy jego wiedza na temat pisemnego wyrażania myśli plasuje się

na poziomie eksperta (*redactor experto*), czy też adepta (*redactor aprendiz*). Wspomniane techniki sprawdzania tekstów obejmują m.in.: wcielenie się w rolę czytelnika, lektura tekstu przez inne osoby, głośne przeczytanie tekstu, a także porównanie tekstu ostatecznego z jego wstępną wersją. Wydaje się, że omawiany rozdział ma charakter poboczny w stosunku do pozostałych ośmiu rozdziałów, dlatego bardziej logiczne byłoby umieszczenie go wśród dodatkowych, nieoznaczonych jako rozdziały, części recenzowanej publikacji.

Rozdział dziewiąty zawiera wybór anglicyzmów wywodzących się z języka łacińskiego, a mających inne znaczenie w języku angielskim i hiszpańskim („Elenco de anglicismos”, s. 173-177). W syntetycznej formie tabeli w lewej kolumnie znajdują się wyrazy w języku angielskim (w nawiasie podano ich znaczenie w języku hiszpańskim), natomiast w kolumnie prawej figuruje fałszywy przyjaciel w języku hiszpańskim (w nawiasie podano jego znaczenie w języku hiszpańskim). Wśród wyrazów, których użycie może sprawiać trudność ze względu na ewolucję znaczenia, znajdują się m.in. takie pary, jak: ang. *disorder* <zaburzenie, choroba> i hiszp. *desorden* <nieporządek>, ang. *evidence* <dowód> i hiszp. *evidencia* <pewność>, czy ang. *pretend* <udawać> i hiszp. *pretender* <zamierzać>. Polskiego czytelnika mogą zainteresować te anglicyzmy, które zadomowiły się również w języku polskim, przy czym ich znaczenie uległo zmianie w stosunku do pierwotnego, np. ang. *eventually* <w końcu> i hiszp. *eventualmente* <przypadkowo> czy też ang. *rhetorically* <nie oczekując na odpowiedź> i hiszp. *retóricamente* <zgodnie z zasadami retoryki>.

Warto dodać, że na początku niemal każdego rozdziału znajduje się spis treści; autor nie przestrzega tej zasady bezwzględnie, gdyż rozdziały 6, 7 i 9 nie są taką wstępną informacją poprzedzone. Jest to logiczny zabieg z punktu widzenia treści i objętości tych rozdziałów (ćwiczenia, lista porad dotyczących stylu tworzenia tekstów, lista anglicyzmów), natomiast patrząc z perspektywy spójności publikacji, widoczny jest brak konsekwencji. Ponadto wydaje się, że wyżej wymienione trzy rozdziały powinny mieć formę suplementów lub indeksów, co z pewnością zwiększyłoby przejrzystość treści.

Następna część publikacji to alfabetyczny indeks skrótowców („Abreviaturas” s. 179-204), zawierający zarówno te stosowane w tekstach prawnych i prawniczych, np. BOE (*Boletín Oficial del Estado*, <Dziennik Urzędowy>), jak i w tekstach o tematyce ogólnej, np. V. (*Véase*, <Patrz>). Ponadto, lista zawiera zarówno skrótowce ogólnie znane, np. CEE (*Comunidad Económica Europea*, <Europejska Wspólnota Gospodarcza>), jak i te charakterystyczne dla hiszpańszczyzny oznaczające ustawy, np. LIRPF (*Ley del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas*, <Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych>) czy

LIS (*Ley del Impuesto sobre Sociedades*, <Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych>). Dla polskiego czytelnika indeks jest wartościowy nie tylko ze względu na obszerność, lecz także z uwagi na istnienie różnic między tworzeniem skrótowców w języku hiszpańskim i w języku polskim.

Bibliografia („Referencias bibliográficas”, s. 205-210) zawiera 91 pozycji hiszpańsko – i angielskojęzycznych dotyczących zasad redagowania tekstów ogólnych i prawniczych, gramatyki języka hiszpańskiego i retoryki prawniczej.

Kolejna część publikacji to klucz („Soluciones de los ejercicios”, s. 211-224), zawierający odpowiedzi do wszystkich 35 ćwiczeń pojawiających się w poszczególnych rozdziałach. Klucz jest niewątpliwym atutem tej książki, umożliwiającym poznanie optymalnych rozwiązań składniowych, leksykalnych i innych.

Ostatnia część książki to indeks pojedynczych wyrazów pojawiających się w wyrażeniach prawnych i prawniczych („Índice analítico de palabras de expresiones jurídicas”, s. 225-228) omówionych wcześniej w publikacji (s. 59-64). Mając na względzie logiczne przedstawienie materiału, należałoby być może rozważyć przeniesienie tego indeksu na koniec rozdziału trzeciego, gdzie te wyrażenia są omówione.

Podsumowując, mimo kilku uwag dotyczących uporządkowania zawartości i kolejności rozdziałów, recenzowana publikacja jest wartościową pozycją, szczególnie w sytuacji, kiedy niewiele jest piśmiennictwa dotyczącego poprawnego pisania w języku hiszpańskim. Publikacja może być traktowana jako przewodnik, który, z jednej strony, w zwięzły sposób wtajemnicza w meandry poprawnego i zrozumiałego wyrażania myśli i redagowania tekstów ogólnych i specjalistycznych – prawnych i prawniczych – w języku hiszpańskim; z drugiej zaś, jest doskonałym repetytorium gramatycznym i leksykalnym, opartym na solidnej bibliografii obejmującej przede wszystkim źródła drukowane, wśród których znamienne miejsce zajmuje słownik *Real Academia Española* będący najważniejszym odniesieniem językowym dla świata hiszpańskojęzycznego, osób uczących się języka hiszpańskiego, wykorzystujących go w pracy, a także badaczy tego języka. Choć recenzowana publikacja powstała z myślą o hiszpańskojęzycznych przedstawicielach zawodów prawniczych, to może być podręcznym, przystępnie napisanym punktem wyjścia do zdobywania i poszerzania wiedzy, a także doskonalenia umiejętności dla polskich czytelników: tłumaczy (przysięgłych i specjalistycznych), adeptów sztuki przekładu, a także studentów kierunków filologicznych i lingwistycznych.

Agnieszka Biernacka, adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW oraz kierownik i koordynator sekcji hiszpańskiej Interdyscyplinarnego Podyplomowego Stu-

dium Kształcenia Tłumaczy (IPSKT). Autorka artykułów naukowych o tematyce translatorycznej dotyczącej przekładu sądowego. Absolwentka Katedry Iberystyki (1996) i Ośrodka Studiów Amerykańskich (1997) UW. Ukończyła sekcję angielską IPSKT (2001). Autorka rozprawy doktorskiej na temat goffmanowskich ról tłumacza w rozprawie sądowej (2010), opublikowanej w postaci monografii pt. „Tłumacz w rozprawie sądowej”. Od 2003 r. – tłumacz przysięgły języka hiszpańskiego.